Spacerem po GNIEŹNIE

Pełen opis autorskiej trasy Dawida Junga
Śladami Znanych Nieznanych
dostępny do pobrania na www.szlakpiastowski.com.pl

1 Seminarium - wielcy wykładowcy

Wielcy rektorzy wyższej uczelni w okresie staropolskim, m.in. Jakub Dubius (od 1611), po studiach w Rzymie i Padwie; Wojciech Łańcucki w latach 1643-1646, późniejszy rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Akademii Lubrańskiego; Kacper Chudziński, syn gnieźnieńskiego aptekarza, rektor do 1665, później był w poselstwie od króla Jana III Sobieskiego do elektora bawarskiego; Stefan Damalewicz, słynny historyk i kronikarz.

2 Archiwum Archidiecezjalne - Jan Albertrandi, największy archiwista w XVIII w.

ks. Jan Albertrandi (1731-1808) - z pochodzenia Włoch, poeta i publicysta, współzałożyciel i redaktor „Monitora" oraz „Zabaw przyjemnych i pożytecznych", sekretarz i przyjaciel króla Augusta Poniatowskiego, kawaler Orderu Św. Stanisława, jeden z najwybitniejszych polskich archiwistów XVIII w. o fenomenalnej pamięci - potrafił zapamiętać i przepisać ponad sto stron rękopisu. W latach 1787-1796 mieszkał i pracował w Gnieźnie, zarządzając i porządkując gnieźnieńskie archiwalia kościelne.

3 Dawna siedziba Szkoły Katedralnej (Wzgórze Lecha) - Otto z Bambergu

Pierwszym znanym z historii rektorem Gnieźnieńskiej Szkoły Katedralnej (jej słynnym absolwentem był m.in. św. Stanisław) był św. Otto z Bambergu, pracujący w Gnieźnie w latach 1080/1-1085, zagorzały propagator kultur św. Wojciecha, zyskał przydomek "Apostoła Pomorza".

4 Kamienica ul. Tumska 5 - Modest Maryański

Tumska nr 5 to kamienica pełna tajemnic i zapomnianych historii. To właśnie pod tym numerem nocować miała niegdyś Deotyma (wł. Jadwiga Łuszczewska), najsłynniejsza polska poetka XIX w. Najsłynniejszym jednak mieszkańcem był Modest Maryański (1854-1914), podróżnik, inżynier górnictwa, poszukiwacz złota, właściciel kopalń w Ameryce i Australii, dzięki niemu prowadzono eksploatację rzadkich minerałów. Jest autorem wielu cennych artykułów naukowych i podróżniczych. Starość spędził w Gnieźnie. Obok Erazma Kretkowskiego jest jednym z największych gnieźnieńskich podróżników.

5 Ławeczka Zakochanych - Władysław i Anna, polscy „Romeo i Julia" w średniowieczu

Legendarna opowieść o burmistrzance Annie i księciu piastowskim Władysławie rozgrywa się na tle prawdziwych zdarzeń, które wydarzyły się w Gnieźnie w 1370 r. Wtedy do miasta przybył król Ludwik, a wraz z nim Władysław Biały, książę gniewkowski, który na przyjęciu u burmistrza zakochał się w jego córce. Niestety, choć miłość była odwzajemniona, nie mogła się spełnić - piękna Anna była tylko burmistrzanką, a Władysław pełnoprawnym Księciem. I tak oto książę opuścił Gniezno w polu bitewnym szukając zapomnienia, a urodziwa Anna umarła z tęsknoty. Ponoć obieżyświat, kasztelan gnieźnieński Erazm Kretkowski (1508-1558), opowiedział później tę historię słuchaczom w jakiejś londyńskiej karczmie i tak oto w niedługim czasie powstała, w nieco zmienionej formie, tragiczna opowieść o kochankach, choć już nie z finałem w Gnieźnie lecz w Weronie, miasteczku leżącym ledwie kilka kilometrów od miejsca, gdzie pochowany został pod epitafium Jana Kochanowskiego gnieźnieński kasztelan.

6 Sąd - Katarzyna Lenartowa

Katarzyna Lenartowa - mieszczka żyjąca w XVI w., z zawodu akuszerka, pierwsza znana w historii Europy kobieta - biegła sądowa. W 1552 r. występowała w gnieźnieńskim procesie sądowym jako biegła w sprawie murarza z Grzybowa, badała wtedy pobitą żonę murarza. Po oględzinach biegła stwierdziła, iż poszkodowana nie była w ciąży i nie miała poronienia. Dzięki jej opinii murarz z Grzybowa uniknął okrutnej śmierci. Inne postaci związane z sądem to m.in.: ławnik Władysław Reymont, marszałek sejmu Wojciech Trąmpczyński oraz Karol Chłapowski, mąż legendarnej aktorki Heleny Modrzejewskiej.

7 Franciszkanie - zapomniane księżniczki

Oprócz bł. Jolenty, królewny węgierskiej oraz księżny i ksieni gnieźnieńskiej, w klasztorze zostały pochowane również księżniczki piastowskie, których portrety wisiały jeszcze do 1631 r.: Elżbieta (zm. 1296), córka Henryka, księcia wrocławskiego i legnickiego oraz Eufemia, „córka Przemysława księcia Poznańskiego, professyą w zakonie Św. Klary w Gnieźnie około r. P. 1257 uczyniła". Najsłynniejszą księżniczką pochowaną w klasztorze jest Anna Bolesławówna (1276 przed 1300), córka księcia gnieźnieńsko-kaliskiego Bolesława Pobożnego i bł. Jolenty. Anna była wnuczką króla Beli IV Węgierskiego i polskiego Księcia, Władysława Odonica. Jej siostrą była Jadwiga, żona Władysława Łokietka, matka króla Kazimierza Wielkiego. Na cześć gnieźnieńskiej księżniczki poeci układali wiersze i pieśni.

8 Apteka pod Lwem - gnieźnieńscy aptekarze

Do najsłynniejszych gnieźnieńskich rodów aptekarskich należeli Kuglerowie. Już w 1780 r. Krystyn Bogumił Kugler założył w Gnieźnie aptekę „Pod Orłem", która stanowiła ewenement w historii ówczesnej Europy, bowiem była prowadzona przez jedną rodzinę w jednym mieście nieprzerwanie aż przez 144 lata! Kolejnym ewenementem była pierwsza kobieta, która samodzielnie prowadziła własną aptekę w Prusach - Tercia Kugler (zm. 1831). Rozbudowała rodzinny interes i niebawem prowadziła dwie apteki w Gnieźnie. Dawna apteka „Pod Lwem", jak głosi legenda, posiadała nad wejściem rzeźbę lwa z domu, który ze złości rozebrali Prusacy, bo mieszkał w nim przez krótki czas sam Napoleon Bonaparte.

9 Rynek - Dorota Paluszka

Dorota Paluszka - najsłynniejsza gnieźnieńska czarownica, w rzeczywistości przekupka fałszywie oskarżona o czary. Spłonęła na rynku w 1619 r. Była wyjątkową kobietą jak na swoje czasy, potrafiła czytać i pisać. W jej domu znaleziono księgę „Raj utracony", która posłużyła jako główny dowód oskarżenia w procesie sądowym. Na jej cześć gnieźnieńscy poeci układali później wiersze, bo śmierć zamordowanej gnieźnianki stała się symbolem wyjątkowej niesprawiedliwości i okrucieństwa.

10 Kamienica rynkowa - Maria Springer

Maria Springer (1824-1872) - filantropka i poetka ukrywająca się pod pseudonimem Marii z Gniezna. Przeszła do historii literatury jako poetka rewolucji w roku 1848, wykazując się w swojej liryce nieprzeciętną odwagą i wrażliwością na nierówności społeczne. Była również modystką i projektantką mody, w Gnieźnie prowadziła słynny dom handlowy z odzieżą i materiałami krawieckimi, przekazując zyski na sierocińce, towarzystwa naukowe i oświatowe.

11 Kamienica ul. Chrobrego 5 - Anna Piskurz zwana „Osiecką z Gniezna"

Anna Piskurz (1957-2003) - nazywana „Osiecką z Gniezna" (większość liryki to piosenki), jedna z najbardziej utytułowanych poetek gnieźnieńskich (laureatka ponad 100. konkursów literackich, w tym o Nagrodę im. M. Hłaski), założycielka i redaktorka naczelna pisma kulturalnego „Plus Minus...". Autorka kilku tomów wierszy, kilkunastu powieści i kilkudziesięciu opowiadań (w tym wizjonerskie wątki futurologiczne). Od wielu lat organizowany jest Ogólnopolski Konkurs Literacki im. Anny Piskurz dla młodych pisarzy i pisarek przed debiutem, który obecnie jest jednym z istotniejszych wyróżnień w Polsce.

12 Dawne siedziby synagog gnieźnieńskich

Eliezer Aszkenazy (1513-1586) - sefardyjski rabin, lekarz, uczony, określany "największym rabinem renesansowej Europy" (Aszkenazy postulował dialog międzyreligijny). Był rabinem w Kairze i Famaguście (na Cyprze). W Gnieźnie w 1582 ukończył swoje najsłynniejsze dzieło pt. "Maasej Adonaj". W tym samym roku poświęcił również w Gnieźnie nowowybudowaną synagogę, w której modliło się około 110 Żydów.

W gnieźnieńskiej synagodze śpiewał w XIX w. Izaak Heymann, jeden z najsłynniejszych muzyków synagogalnych, twórca amsterdamskiej szkoły kantorów. Po studiach na Węgrzech rozpoczął pracę jako kantor w synagogach w Wieluniu i Grudziądzu, następnie osiadł na dłużej w Gnieźnie i zaczął podpisywać się jako "Gnesener Chasan".

Od 1856 r. aż do śmierci był kantorem synagogalnym w Amsterdamie. Światową sławę jako kompozytor zyskał hymnami "Schirei todah le'el". Nawet mieszkając w Amsterdamie utrzymywał znajomość z gnieźnianami, m.in. z legendarnym tenorem Wernerem Albertim.

13 Dawna siedziba kahału (obecnie budynek Szkoły Muzycznej) - wielcy Żydzi z Gniezna

Rabinami Gniezna w XIX w.. byli nierzadko wybitni teologowie oraz publicyści. Wśród nich wyróżniał się Markus Horovitz (1844-1910), rabin gnieźnieński w latach 1874-1878, autor prac teologicznych i historycznych, poliglota. Horovitz początkowo naukę pobierał w jeszcze Ujhely i Eisenstadt, następnie studiował filozofię i orientalistykę w latach 1868-1871 na uniwersytetach w Wiedniu, Budapeszcie i Berlinie. Doktorat obronił w Tybindze. Po wyjeździe z Gniezna został rabinem we Frankfurcie nad Menem, gdzie założył dwie szkoły religijne oraz pełnił funkcję dyrektora Deutsche Rabbinerverband. W Gnieźnie urodzili się jego dwaj synowie: Leo (złotnik i projektant numizmatów) oraz Felix (kolekcjoner dzieł sztuki). Horovitz jest autorem wielu prac w językach: hebrajskim, węgierskim i niemieckim.

14 MOK - Teobald Klepaczewski

Teobald Klepaczewski (r. 1822 r.) - wybitny badacz, dokumentalista, ludoznawca i muzyk, korespondent Oskara Kolberga, współtwórca Towarzystwa Przyjaciół Muzyki w Poznaniu, na co dzień jako ksiądz pełnił w Gnieźnie urząd syndyka i radcy Konsystorza Arcybiskupiego. Klepaczewski założył w 1864 r. w Gnieźnie Towarzystwo Śpiewacze „Dzwon", skupiające śpiewaków i śpiewaczki. Obecnie „Dzwon" jest najstarszym świeckim chórem w Polsce, który czynnie koncertuje i odbywa regularne próby w MOK-u.

15 Teatr - igrc Jurek pierwszy polski aktor zawodowy

Jurek - pierwszy polski aktor znany z imienia i majętności. Był nadwornym igrcem (aktor-pieśniarz), który w 1235 r. w Gnieźnie, przed księciem, chcąc przebłagać Boga za wykonywanie „hańbiącego" zawodu, podarował Kościołowi jedną ze swoich wsi.

16 Dawna siedziba Gestapo (ul. Sobieskiego 12) - Włodzimierz Odojewski

W okresie okupacji hitlerowskiej przy dzisiejszej ul. Sobieskiego 12 znajdowała się siedziba Gestapo, tajnej policji. W latach 1940-1941 w budynku rezydował dowódca gnieźnieńskiego SS Jürgen Stroop, słynny późniejszy „kat warszawskiego getta". W budynku tym był także przesłuchiwany podejrzany o działalność w Szarych Szeregach nastoletni chłopiec, Włodzimierz Odojewski (1930-2016), który całą okupację spędził pod Gnieznem, w miasteczku Kłecko. Odojewski przeszedł później do historii europejskiej literatury, jako pisarz był kilkukrotnie nominowany do Nagrody Nobla. Do najbardziej znanych jego dzieł należy powieść wydana w Paryżu w 1973 r. pt. „Zasypie wszystko, zawieje...".

17 Kościół Św. Michała - Adam Śmigielski, najsłynniejszy starosta gnieźnieński

Teren wokół kościoła Św. Michała (patronami kościółka byli starostowie gnieźnieńscy) już w okresie staropolskim był miejscem, w którym zbierały się zaciągi wojska polskiego udające się na wojny. To właśnie tutaj zbierał zaciągi również Adam Śmigielski (ok. 1650-1716), starosta gnieźnieński, jeden z wybitniejszych dowódców wojskowych w polskiej historii. Już w 1673 r. Śmigielski walczył pod Sobieskim pod Chocimiem, w wojsku króla Augusta II dowodził w randze chorążego nadwornego, w wojsku króla Stanisława Leszczyńskiego w randze generała-majora; zyskał sławę jako "Achilles Polski", pisarze i poeci poświęcili mu liczne dzieła.

18 Kamienica Krzywonosów - Werner Alberti, geniusz opery

Wojciech Krzywonos urodził się w Gnieźnie w 1863 r., przeszedł do historii światowej opery jako Werner Alberti, jeden z największych tenorów bohaterskich przed Caruso. Występował w największych operach świata. Jako tenor był ulubieńcem kompozytora Pietro Mascagniego, w młodym tenorze podkochiwała się nawet leciwa już wtedy madame Desirée Artôt (1835-1907), niespełniona miłość i narzeczona Piotra Czajkowskiego. Gnieźnianin był prekursorem nagrywania ludzkiego głosu, był również jednym z pierwszych w historii europejskiej kinematografii aktorem muzycznym.

19 Stary gmach gimnazjum - wielcy absolwenci: naukowcy, lekarze, poeci

Wśród najsłynniejszych gnieźnieńskich absolwentów warto wspomnieć: Georga Heyma (1887-1912), poetę, dramaturga, prekursora europejskiego ekspresjonizmu, któremu swoją poezję dedykował Zbigniew Herbert; prof. Wiktora Brossa (1903-1994), pioniera torakokardiologii i współtwórcy polskiej kardiochirurgii (pierwszy w Polsce wykonał operację na otwartym sercu); wybitnych archeologów i historyków: prof. Józefa Kostrzewskiego (1885-1969), prof. Konrada Jażdżewskiego (1908-1985), prof. Witolda Hensla (1917-2008), prof. Jerzego Topolskiego (1928-1998). Jednym z nauczycieli gimnazjum był Niemiec zakochany w słowiańszczyźnie, Otto Knoop (1835-1931), który w XIX w. spisał od gnieźnieńskich uczniów pokaźną ilość nieznanych legend i klechd ludowych.

20 Park Zesłańców Sybiru - Morawski, jeden z pierwszych polskich Sybiraków

Jednym z pierwszych w historii Polski zesłańców na Sybir był urodzony w Gnieźnie w 1744 r. Jan Nepomucen Morawski (zm. po 1794), jeden z najbardziej znanych pułkowników konfederacji barskiej (1768-1772), na którego cześć układano poematy, już za życia wszedł do panteonu "bohaterów narodowych". Po dostaniu się do niewoli Morawski był przetrzymywany w celi z innym gnieźnianinem, Augustynem Miaskowskim (ur. 1740), podstarościm gnieźnieńskim, także konfederatem, który został zesłany na Sybir. Losy konfederatów gnieźnieńskich wciąż czekają epickiej opowieści kinowej

21 Kamienica Chociszewskiego

Józef Chociszewski (1837-1914) - redaktor, wydawca, publicysta, zwany „ojcem polskiego dziennikarstwa", założyciel i naczelny kilku tytułów prasowych, obrońca polskiej tożsamości i kultury, więziony przez Prusaków. Jako pisarz łącznie wydał ponad trzysta pozycji książkowych w rekordowym nakładzie kilku milionów egzemplarzy.

22 Bożogrobcy

Najsłynniejsi prepozyci gnieźnieńskiego zakonu rycerskiego, wśród nich m.in. Mikołaj (zm. po 1438), od 1418 prepozyt gnieźnieński, w 1430 jako sędzia z ramienia soboru bazylejskiego wydawał wyrok w sprawie uposażenia prebend obsadzanych przez magistra teologii i doktora praw w kapitule gnieźnieńskiej; Jan z Gniezna (zm. po 1439), magister, jako prepozyt gnieźnieński brał udział w sprawie sądowej, w której powołał na świadka słynnego kronikarza Jana Długosza, ówczesnego sekretarza kard. Zbigniewa Oleśnickiego (późniejszego arcybiskupa gnieźnieńskiego).

23 Szpital - Samuel Kristeller, prekursor europejskiej ginekologii

Samuel Kristeller (1820-1900) - światowej sławy ginekolog. Po studiach w Berlinie (dyplom 1844) przyjechał do Gniezna, gdzie rozpoczął praktykę lekarską. W 1850 został tutaj fizykiem powiatowym (radcą do spraw zdrowotnych). Był pierwszym w historii Prus Żydem na tym stanowisku. W 1867 wprowadził do europejskiej medycyny chwyt położniczy nazwany na jego cześć manewrem Kristellera, również jako pierwszy na świecie odkrył rolę czopu śluzowego szyjki macicy w zapłodnieniu (na jego cześć czop ten po dziś dzień nazywany jest czopem Kristellera).

rysunki: Marceli Derengowski